

דתישכונע

פרשת קרח, תשע"ט, מספר 1324

טלית שכולה תכלת

מאיר ליכטנשטיין

שכולו תכלת, הרי יש לכאורה צדק בטענה "אפשר טלית של מין אחר חוט אחד של תכלת פוטר, זו שכולה תכלת לא תפטור את עצמה?!". כמו כן, ברור שיש צדק גם בנמשל; ודאי שכל העדה כולם קדושים, כלשון התביעה המופנית לעם כולו בפרשת ציצית: "והייתם קדושים לא-להיכם". ועדיין, דומני שלא אטעה באמירה שבאופן אינטואיטיבי, אף לפני שנגדיר את טיבם של הדברים, ברור למעיין שיש נימה דמגוגית בדברי קרח. כדרכם של דמגוגים, קרח ערבב אמת בשקר, מה שמקשה לעמוד על הכשל שבדבריו. האמת שבדבריו סחפה אחריה אוהדים, והקשתה לזהות את השקר שבדבריו.

סבי, מו"ר הגר"ד הלוי סולובייצ'יק זצ"ל, עמד על כך במסה "ובקשתם משם":

אימרת קרח וכל עדתו "כי כל העדה כולם קדושים ובתוכם ד' ומדוע תתנשאו על קהל ד'", **מקצתה אמת ומקצתה שקר. היסוד היה אמיתי, המסקנה היתה שקר.** נכון הוא, כי הקדושה החיצונית-האקזוטית של כלל ישראל, המחייבת את כל אחד מאתנו בעשיית המצוות, אינה מבדילה בין קטן וגדול. ברם, הקדושה הפנימית האזוטית תלויה בגדלות האדם, במעופו ובעמקותו. כל שהאדם גדול, קדושתו גדולה. הרבה פרשיות בתורה נאמרו בלשון יחיד, החוויה הפנימית יחידה היא. אין חווית ראובן דומה לחוויית שמעון, השוני שבחוויה יוצר שוני בקדושת היחידים (הדרום מ"ז, עמ' 28).

ננסה לדייק את הדברים, באמצעות עיון בסוגיה אודות ההלכה של טלית שכולה תכלת, המעלה עברנו נתונים מפתיעים שיאפשרו לנו חשיבה מחודשת על טענת קרח ועדתו.

שנינו בתלמוד בבלי, מסכת מנחות מא ע"ב: טלית אין פוטר בה אלא מינה, טלית שכולה תכלת – מביא תכלת ודבר אחר ותולה בה. לדעת רש"י בפירושו לסוגיה שם, הסוגיה מדייקת עבורנו את פרשנות המשנה במנחות ד, א, המתארת את חוטי הציצית כמורכבים מחוטים בשני צבעים – תכלת ולבן. הסוגיה מלמדת ש"לבן" אין פירושו שיש להטיל דווקא חוטים בצבע לבן. הקביעה: "טלית אין פוטר בה אלא מינה", מתפרשת שעל ה"לבן" להיות בצבע הדומה לצבע הבגד. בלשון רש"י שם: "אם אדומה היא יטיל בה שני חוטים אדומים ושני חוטים תכלת וכן שאר גוונים". על רקע זה רש"י מסביר את הבעייתיות

כמעשה סיפור המסופר באמצעות קריקטורות, כך מעשה הסיפור המקראי, המסופר באמצעות ריבועים שיש בהם תמונות של שלבים שונים בעליה, ללא רצף מלא ביניהם. דרכו של הסיפור המקראי המורחב, המסופר מחדש במדרש, הוא לצייר תמונות נוספות ולשבצן בין התמונות המקראיות, וכך משורטט עבורנו סיפור רחב יותר. בדרך זו נהג בעל המדרש בתיאור מעשה המרד של קרח כנגד משה ואהרן. המקרא מתאר את מעשה ההתקהלות של קרח ועדתו בשפה לקונית, הנעדרת דרמה: "וַיִּקְהָלוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אֶהֱרֹן", ואילו המדרש מתאר את אותה התקהלות כהתלוצה ססגונית של קרח ועדתו: מה עשה?

עמד וכנס מאתים חמישים ראשי סנהדראות, רובן משבט ראובן שכניו... והלבישן טליתות שכולן תכלת.

באו ועמדו לפני משה. אמרו לו: טלית שכולה של תכלת חייבת בציצית או פטורה? אמר להם: חייבת.

התחילו לשחק עליו: אפשר טלית של מין אחר חוט אחד של תכלת פוטר, זו שכולה תכלת לא תפטור את עצמה?! (רש"י במ' טז:ג, על פי במדבר רבה, פרשה י"ח, ג).

בעל המדרש שאב את ההשראה 'להלביש' את משתתפי ההתקהלות כנגד משה ואהרן בטלית שכולה תכלת, מסמיכותה של פרשתנו לפרשת ציצית. דברי קרח: "כִּי כָל הָעֵדָה כָּלָם קְדוֹשִׁים", הם הד ברור להצהרה של מצוות ציצית: "וְהֵייתֶם קְדוֹשִׁים לַאֲ-לֹהֵיכֶם". קרח, המלביש את עדתו בטליתות שכולן תכלת, המזכירות את המעיל של הכוהן הגדול שהוא "כליל תכלת", ממחיש במעשהו באופן סמלי את טענתו ש"כל העדה כולם קדושים". עדת ישראל שכולה קדושה משולה לטלית שכולה תכלת, והיא אינה זקוקה לפתיל תכלת, המסמל את המנהיג השונה מקהל עדתו.

לכאורה, קרח צודק, הן במשל והן בנמשל. ואכן יש לתהות למה יש להטיל תכלת בבגד

* הרב ד"ר מאיר ליכטנשטיין הוא רב קהילת "אוהל יונה מנחם" בבית שמש, מרצה במכללת הרצוג ובמדרשה בבר אילן.

השקר של קרח מוכח מתוכו – טלית שכולה תכלת היא טלית יקרה מאוד. פרופ' זהר עמר עשה ניסיון לצבוע טלית שכולה תכלת, והוא חישוב שיש להשתמש לשם כך בחומר צביעה שהופק מכאלף חלזונות, ולכן מחיר טלית שכזו נמדד באלפי שקלים.³ כמה צביעות יש באדם הלוּבש בגד יוקרתי שאינו בהישג יד של כל אדם, ומטיף לעממיות: "כל העדה כולם קדושים". קרח נשמע כמו מי שמבטיח 'מכונית לכל פועל', אך הוא עצמו נוסע במכונית יוקרה.

הד לבעייתיות שיש בלבישת טלית שכולה תכלת יש בגמרא, מנחות לט ע"א, המתארת אדם שלבש גלימה שכולה תכלת, והטיל בה תכלת, ורב העיר עליו: "יאי גלימא ולא יאי תכלתא" (= נאה הגלימה אך לא יאה התכלת). אף מבלי להיכנס לעיון מדוקדק בתיאור הפגם שמצא רב באופן שאדם זה קשר את התכלת, נוכל להבין שנימת הביקורת של רב כלפיו קשורה אף בכך שהוא לבש טלית שכולה תכלת. אדם זה התהדר בבגד נאה; יש להניח שהוא התהלך כטווס, מרוצה מהמבטים המופנים אליו ברחוב. ברם, אין זה מפתיע שדווקא הוא קשר את הציציות שלו באופן שעליו רק אמר "ולא יאי תכילתא".

יותר משנאה לאדם ללבוש טלית שכולה תכלת, נאה יותר לאדם מישראל ללבוש בגד לבן ולהטיל בו פתיל תכלת. רבותינו עמדו על כך שיש סימבוליקה בצבעים של חוטי הציצית. צבע ה"לבן" מסמל את צבע הבגד, את הארציות של האדם, את המקום שבו הוא נמצא בהווה. ואילו צבע התכלת מסמל את הים הדומה לרקיע; את המקום שעל האדם לשאוף להגיע אליו. לבישת בגד "לבן" והטלת שני צבעים של חוטים בו מבטאת את הקריאה לחיות חיים של "סולם המוצב ארצה וראשו מגיע השמימה". ה"לבן" מוצב ארצה, ופתיל התכלת מזכיר לאדם את חובתו לשאוף ליותר. היכולת לשאוף ליותר קיימת רק אם מאמינים שיש דרגות שונות של קדושה, ושניתן להתקדם מדרגה לדרגה. לעומת זאת, מי שלובש טלית שכולה תכלת כאילו מצהיר בכך שהוא כבר הגיע לרקיע, וממילא הוא אדם שחי חיים שאין בהם קריאה להתקדשות. הדרך היחידה להאמין ש"כל העדה כולם קדושים" היא לרדד את מושג הקדושה. אין משמעות לתכלת שלא באה יחד עם לבן, שכן כדי לראות את התכלת אנחנו זקוקים לצבע הלבן כרקע. הקדושה אינה יעד שבו נחים על מי מנוחות. הציצית קוראת לנו להיות קדושים, והכוונה היא לחיות חיים של עבודת ד' ומאמץ והתקדמות כלפי השמיים.

של הטלת ציצית בטלית שכולה תכלת. לאור החובה להטיל חוטים בצבע הבגד, יוצא שיש להטיל את כל החוטים בבגד זה בצבע תכלת. ברם, לא ניתן לעשות כן משום שיש הלכה המחייבת להטיל חוטים בשני צבעים שונים. לכן קובעת הסוגיה שם שבטלית שכולה תכלת, בשונה מכל בגד אחר, יש להטיל חוטים בצבע השונה מצבע הבגד יחד עם חוטי תכלת.

הרמב"ם פירש את הסוגיה באופן דומה ולכן פסק בהלכות ציצית ב, ח:1

טלית שהיא כולה אדומה או ירוקה או משאר צבעונין עושה חוטי לבן שלה כעין צבעה אם ירוקה ירוקין אם אדומה אדומין, היתה כולה תכלת עושה לבן שלה משאר צבעונין חוץ מן השחור מפני שהוא נראה כתכלת, וכורך על הכל חוט אחד תכלת כדרך שעושים בשאר ציציות שאינן צבועין.

מדברי רש"י והרמב"ם אנחנו למדים שהבעייתיות ההלכתית של הטלת ציצית בטלית שכולה תכלת אינה זו שהצביע עליה קרח. לדברי המדרש, קרח סבר שהקושי הוא בהטלת חוטי התכלת; מה טעם להטיל חוטי תכלת בטלית שכולה תכלת? ברם לדברי רש"י והרמב"ם מתברר אחרת; הבעיה העיקרית בטלית שכולה תכלת היא היעדר היכולת להטיל בה "לבן". לא ניתן להטיל בבגד זה חוטי "לבן" – חוטים בצבע דומה לצבע הבגד, שכן צבעם דומה לצבע של חוטי התכלת.

דברים אלו מדייקים עבורנו את הכשל שבדברי קרח. הבעייתיות שבטלית שכולה תכלת היא בטלית עצמה. לדברי רש"י, חוטי הציצית אמורים להיות משני צבעים שונים: צבע הבגד וצבע תכלת. ממילא, הקביעה, שלא ניתן להטיל "לבן" בטלית שכולה תכלת, היא ביסודו של דבר קביעה שהתורה לא תיארה בפרשת ציצית אדם הלוּבש טלית שכולה תכלת. אדם אמור ללבוש בגד בצבע שאינו תכלת, והתכלת אמורה להיות רק פתיל אותו מצרפים לבגד ו"ללבן". קרח הלך על החיוב להטיל תכלת בטלית שכולה תכלת, אולם לאמיתו של דבר הבעייתיות היא בעצם מעשהו של קרח, שלבש טלית שכולה תכלת.

זה לא מקרי שהמונח "טלית שכולה תכלת" הפך בשפה העברית למשל לדבר מושלם שאין בו שום פגם, בייחוד מבחינה מוסרית. השימוש הרגיל בביטוי הוא בדר"כ בשלילה או באירוניה, כגון: "תפסיק להאשים את כולם. גם אתה לא טלית שכולה תכלת".² זאת משום שיש מן הצביעות בעצם לבישת טלית שכולה תכלת על ידי קרח יחד עם הטפה לאחרים על עממיות.

¹ ראשונים אחרים חלקו על פירוש רש"י ורמב"ם, והדברים כאן נאמרים בעקבות רש"י ורמב"ם.

² ראו באתר האקדמיה ללשון העברית:

<https://hebrew-academy.org.il/2015/10/07/%d7%a4%d7%a8%d7%a9%d7%aa-%d7%a7%d7%95%d7%a8%d7%97-%d7%98%d7%9c%d7%99%d7%aa-%d7%a9%d7%9b%d7%95%d7%9c%d7%94-%d7%aa%d7%9b%d7%9c%d7%aa>

³ ראו: <https://www.zohamar.org.il/wp-content/uploads/%D7%98%D7%9C%D7%99%D7%AA-%D7%A9%D7%9B%D7%95%D7%9C%D7%94-%D7%AA%D7%9B%D7%9C%D7%AA.pdf>

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il

ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

 [הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף